

reeks laat interministerieel overleg wat te veel buiten beschouwing. Het voor het beleid belangrijke conjunctuurperspectief blijft behoudens uitzonderingen (438,442) teveel op de achtergrond. De rol van de adviesorganen eerst aan het slot (748-749) wat meer te memoreren, lijkt op paarden achter de wagen spannen. In enkele hoofdstukken (bijvoorbeeld hoofdstuk 8) worden onderwerpen die de invloed van de Koreacrisis niet of niet direct hebben ondergaan, wel wat weggestopt. Dat nu anders dan in de jaren dertig de minister van binnenlandse zaken tot internering kon overgaan, wordt niet als een novum gezien (416). Ook mis ik informatie over de houding van Mulderije tegenover het politievraagstuk, dit naar aanleiding van vragen uit het parlement (494). Brieven van gemeenten — en hun regionale herkomst — aan de investeringscommissie (430) zijn jammer genoeg buiten beschouwing gebleven.

Dit alles neemt niet weg dat ook dit deel van de Nijmeegse parlementaire reeks een publicatie van formaat is geworden. De vele karikaturen, de nuttige en belangrijke bijlagen, de literatuur-opgave per hoofdstuk en een gecombineerd personen- en zakenregister verhogen de aantrekkelijkheid en bruikbaarheid. Wel zou een foto van het bezoek van minister Van den Brink aan Zuidoost-Drente functioneler zijn geweest dan die van het bezoek aan de KRO. Hulde voor de weinige drukfouten.

G. van Roon

A. Ribberink, *Leidsvrouwen en zaakwaarneemsters. Een geschiedenis van de actiegroep Man vrouw maatschappij (MVM), 1968-1973* (Dissertatie Vrije Universiteit 1998; Hilversum: Verloren, 1998, 352 blz., f59,-, ISBN 90 6550 599 7).

Man vrouw maatschappij (MVM) was een belangrijke actiegroep, die in haar gloriejijd, de jaren rond 1970, veel van de actiepunten van de tweede feministische golf als eerste aankaartte. Het is de verdienste van Anneke Ribberink in haar proefschrift deze groep te redden van de onterechte neerbuigendheid waarmee het nageslacht haar pleegt te bekijken. MVM speelde vooral de kaart van de redelijkheid uit. Op het juiste moment toonde MVM door rapporten en notities aan hoe vrouwen achtergesteld werden. Er werd gelobbyd bij verwante politieke partijen en persoonlijkheden.

MVM werd in oktober 1968 opgericht. Een goed jaar later, in begin 1970, deed Dolle Mina van zich spreken. Met ludieke en op publiciteit gerichte acties speelde Dolle Mina zich veel meer in de kijker dan MVM ooit gedaan had. De daarop volgende jaren gaven een opleving van de vrouwenbeweging te zien, onder meer in de vorm van een groot aantal redacties, praatgroepen en actiecomités. Een goed deel van deze organisaties was veel radicaler in haar feminisme dan MVM, en beschouwde MVM als een belegen damesclub. Het beeld van MVM als een 'elitegroepje vrouwen dat het zonde vindt dat ze met een academische graad in de keuken staat' begon al bij Dolle Mina. Het heeft vervolgens in de geschiedschrijving standgehouden, tot en met de dissertatie van I. Costera Meijer (1996). Het is de verdienste van Ribberink deze mythe doorbroken te hebben.

De mythe bestaat niet uit de sociale schets die in het citaat besloten ligt. De leden van MVM kenmerkten zich ook volgens Ribberink door een goede opleiding. Zij hadden van huis uit een kritische instelling meegekregen, maar ook de kans om te studeren en veelal de mogelijkheid om door een verblijf in het buitenland hun horizon te verbreden. In tegenstelling tot veel groepen in de latere radicale fase van de vrouwenbeweging bestond MVM overigens niet alleen uit vrouwen. Evenals bij Dolle Mina was een aantal mannen lid. De mannelijke minderheid had op de vorming van het beleid van de groep zeker invloed. Overigens bestonden ook de latere radicalere vrouwengroepen veelal uit vrouwen die een hogere opleiding hadden, of bezig wa-

ren die te verwerven. Het verwijt van damesachtigheid is MVM vooral aan blijven kleven door de gematigdheid van de actievormen waarvoor de groep koos en doordat de groep feministische eisen niet sterk verbond met socialistische maatschappijkritiek.

Die gematigdheid in maatschappijkritiek en actievormen was een bewuste keuze. Ongetwijfeld was die keuze mede ingegeven door wat haalbaar leek in 1968 en de daarop volgende jaren. Ribberink laat zien dat binnen MVM, met name bij voorvrouw Joke Kool-Smit, wel degelijk verdergaande ideeën leefden. De mythe die Ribberink afbreekt, is de gedachte dat MVM niets voorstelde, omdat zij zich zo gematigd opstelde. Juist door die gematigde opstelling vond MVM een gehoor bij politici en de publieke opinie. De actiegroep had goede contacten met de PvdA en D'66. Zo propageerde men binnen de PvdA radicale arbeidstijdverkorting, een punt dat in 1978 in het PvdA-programma werd opgenomen. Wanneer die partijen aan het bewind waren, kon het beleid direct beïnvloed worden. Ribberink laat zien dat MVM rechtstreeks invloed had op het tot stand komen van een nationaal emancipatiebeleid onder het kabinet-Den Uyl. Het belangrijkste was MVM echter in het aankaarten van een hele reeks zaken die in de jaren die Ribberink bespreekt nog niet tot een oplossing kwamen. Hier speelde MVM een voortrekkersrol. Het gaat om een heel scala van feministische issues: legalisering van abortus, individualisering van sociale zekerheid en belastingwetgeving, herverdeling van betaald en onbetaald werk, de ondervertegenwoordiging van vrouwen in de politiek, mannen- en vrouwenrollen en de opvoeding van meisjes en jongetjes, onderwijs voor meisjes, kinderopvang, echtscheiding, gelijk loon voor gelijke arbeid, gelijkstelling van andere leefvormen aan het huwelijk, een continurooster op de basisschool en de vrouwentelefoon. In sommige gevallen ging het initiatief uit van MVM, zoals in 1969 voor de actie 'Marie wordt wijzer', die meisjes aanspoorde dóór te leren. In andere gevallen sloot de actiegroep zich aan bij al door anderen geëntameerde acties, zoals bij de staking van Optilon-vrouwen voorgelijk loon. Naarmate de vrouwenbeweging groeide en radicaliseerde, kon de invloed van MVM alleen maar afnemen. Die invloed was dus het grootst in de door Ribberink behandelde eerste vijfjaar van de groep. Haar beslissing niet ook de overige vijftien jaar tot de opheffing van MVM in 1988 te behandelen, valt goed te billijken. Binnen die vijfjaar maakt zij onderscheid tussen een gematigde (1968-1970) en een radicalere fase (1971-1973). Het waren echter vooral de maatschappij en de rest van de vrouwenbeweging die in de tweede periode radicaler waren dan in de eerste. MVM zelf veranderde minder sterk.

Opvallend is hoe Ribberink MVM wil beschermen tegen de claims van de radicalere vrouwenbeweging. Eigenlijk spreken de daden van MVM voor zich. Hele verstandige en redelijke punten zijn op de politieke agenda gebracht. Dat het soms dertig jaar duurde voordat de politiek een enigszins bevredigend antwoord kon geven, kan MVM moeilijk aangerekend worden. Ribberink wil echter graag laten zien dat MVM minder damesachtig was dan de radicalen haar later verweten en een belangrijker voorloper dan de radicalere opvolgsters wilden erkennen. Dat verklaart de titel, een parafraze van een opmerking van Doeko Bosscher over Nieuw Links. In werkelijkheid waren de activisten van MVM slechts in zeer beperkte mate leiders van de latere vrouwenbeweging. Anneke van Baaien heeft waarschijnlijk aan het feit dat zij dat wel was te danken dat zij het omslag deelt met Joke Kool-Smit en Hedy d'Ancona, die in MVM belangrijker waren. Dit meten van MVM aan de maat van hetgeen na haar kwam doet onnodig af aan het belang van de groep zelf. De leden van MVM namen niet iemand anders zaak waar, maar kwamen voor de eigen zaak op.

De verklaring voor het karakter van MVM zoekt Ribberink in het generatieperspectief. Daarbij wordt de aan K. Mannheim, H. Becker en H. Righart ontleende theorie nogal rechtlijnig en braaf toegepast. De MVM-ers waren zeer overwegend afkomstig uit de stille generatie, geboren tussen 1930 en 1940. De activisten van Dolle Mina en de latere radicale vrouwenbeweging behoorden veelal tot de protestgeneratie (1940-1955). De ervaringen opgedaan in de verschil-

lende omstandigheden tijdens de vormende jaren van beide generaties leidden tot respectievelijk een gematigde en een radicale aanpak. Inderdaad kloppen de jaartallen vrijwel altijd. Ongetwijfeld speelde leeftijd een rol bij het gematigde optreden van MVM. Maar de rechtlijnige toepassing van het schema, waarbij de generaties behandeld worden als feiten in plaats van als constructies ten behoeve van de analyse, overtuigt toch niet. Wanneer Ribberink MVM met een term van Mannheim betitelt als een generatie-eenheid, bedoelt zij daar zoiets als voorhoede mee. Mannheim meende echter dat binnen een generatie verschillende eenheden op dezelfde vormende ervaringen verschillend kunnen reageren. Een dergelijke dynamiek had Ribberinks generatieconcept wat levendiger kunnen maken.

Dat niet alles in dit boek overtuigt, neemt niet weg dat Ribberink dat in haar belangrijkste betoog juist wel doet. Haar studie vestigt volkomen terecht de aandacht op de pioniersrol van Man vrouw maatschappij.

L. Heerma van Voss

NAAMLIJST VAN MEDEWERKERS/STERS

- Allart, B., IGGN, Buys Ballotlaboratorium, Postbus 80000, 3508 TA Utrecht
 Art, J., Seminarie voor nieuwste geschiedenis, Blandijnberg 2, B 9000 Gent
 Bakker, P. C. M., Van Loghemstraat 24, 9731 MB Groningen
 Bastide-van Gemert, S. la, Instituut voor Geschiedenis RUG, Postbus 716, 9700 AS Groningen
 Berg, R. van den, Pauwelstraat 8, 6511 KW Nijmegen
 Bevers, A. M., Krugerlaan 40, 2806 EJ Gouda
 Beyen, M., Departement geschiedenis KU Leuven, Blijde Inkomststraat 21/05, B 3000 Leuven
 Bosma, U., Obrechtstraat 33 bis, 3577 EC Utrecht
 Broeze, F. J. A., Department of history, University of Western Australia, 6907 Nedlands, WA, Australië
 Bruin, G. de, Heemskerklaan 52, 1412 CK Naarden
 Buiting, M. H. J., Wittebrem 18, 3068 TM Rotterdam
 Campo, J. N. F. N. à, Plaswijcklaan 27, 3054 CL Rotterdam
 Dixhoorn, A. C. van, Koningslaan 22, 3583 GE Utrecht
 Dorsman, L., Vakgroep geschiedenis UU, Kromme Nieuwegracht 66, 3512 HL Utrecht
 Engen, H. van, Gerrit Mannourystraat 34, 1062 LA Amsterdam
 Fasseur, C., Prof. Gerbrandyweg 9, 2584 CA Den Haag
 Fleurkens, A. C. G., Wormerveerstraat 12, 2547 XS Den Haag
 Fritschi, W., Boomstede 343, 3608 BA Maarssen
 Goor, J. van, Koppellaan 15, 3721 PD Bilthoven
 Haitsma Muiier, E. O. G., Beysterveld 103, 1083 KB Amsterdam
 Heerma van Voss, L., IISG, Cruquiusweg 31, 1019 AT Amsterdam
 Hempenius-van Dijk, B. S., Oosterend 10, 9781 NW Bedum
 Hoffenaar, J., Sectie militaire geschiedenis, Postbus 90701, 2509 LS Den Haag
 Jansen, M. J. A., Boschveldweg 93, 5211 VJ Den Bosch
 Jong, J. de, Instituut voor geschiedenis RUG, Postbus 716, 9700 AS Groningen
 Klein-Meijer, M. A. V., Oude Herengracht 24, 2312 LN Leiden
 Kloek, J. J., Vakgroep literatuurwetenschap UU, Muntstraat4, 3512 EV Utrecht
 Knegtmans, P. J., Matterhom 24, 1186 EC Amstelveen
 Koelewijn, H. E., Amsterdamse Straatweg 353 bis, 3551 CJ Utrecht
 Kossmann-Freier, S., p/a Thorbeckelaan 180,9722 NJ Groningen

Adel en nobiliteringsprocessen in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen: een status quaestionis¹

JAN DUMOLYN EN FILIP VAN TRICHT

DE ADEL ALS HEERSENDE KLASSE IN HET LAATMIDDELEEUWSE VLAANDEREN

Algemeen leader

In elke historische maatschappijvorm bestaat er een dominerende laag die eventueel zelf samengesteld is uit meerdere sociale groepen, en in laatste instantie noodzakelijk open moet blijven qua karakter. Afhankelijk van tijd en ruimte, van politieke en economische stabiliteit of instabiliteit, varieert het hernieuwingsritme van deze klasse: de snelheid waarmee nieuwe leden, die een objectief belangrijke positie in de maatschappij hadden ingenomen, worden opgenomen². In de middeleeuwse samenleving van West-Europa vormde de adellijke klasse een belangrijke component van deze maatschappelijke bovenlaag, naast de clerus en later ook de stedelijke burgerij.

In deze bijdrage willen we de vraag stellen naar de sociaal-economische en politieke ontwikkeling van de adel in het graafschap Vlaanderen tijdens de late Middeleeuwen. Tegen de achtergrond van de laatmiddeleeuwse sociaal-economische crisis en de specifieke sociale formatie van het hooggeürbaniseerde Vlaanderen, zullen we ook trachten te wijzen op de rol die het Bourgondische staatsvormingsproces gespeeld heeft in het herdefiniëren en 'heroriënteren' van de Vlaamse adel³. Bij de behandeling van deze thematiek zal worden vertrokken vanuit de fundamentele karaktertrekken van de adel in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen en hun strategieën tot veredeling. Geklemd tussen de politiek dominante Vlaamse steden, moest de Vlaamse adel in essentie aansluiting zoeken bij de vorsten de zich ontwikkelende 'moderne staat'. Behalve op de (beperkte, meestal onsystematische en niet-conceptuele) literatuur, baseren we ons hiervoor op een onuitgegeven corpus van genealogieën en prosopografische notities voor het hoger personeel van Filips de Goede en Karel de Stoute in het graafschap Vlaanderen (1419-1477), verzameld in het kader van het Vlaams-Nederlands project 'Integratie van bovenaf?', waaraan we beiden als medewerker verbonden waren⁴.

1 We danken prof. dr. M. Boone, prof. dr. H. de Ridder-Symoens, dr. B. van Bavel en drs. A.-L. van Bruaene voor hun opmerkingen en het nalezen van dit manuscript; ook de redactie van de *BMGN*, en vooral prof. dr. M. Prak, gaven nuttige opmerkingen. De gebruikte afkortingen zijn: *AESC*: *Annales. Economies. Sociétés. Civilisations*; *NBW*: *Nationaal biografisch woordenboek*; *PCEEB*: *Publications du centre Européen d'études bourguignonnes*; *RN*: *Revue du Nord*; *TG*: *Tijdschrift voor geschiedenis*; *TRG*: *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*.

2 L. Genicot, 'Les recherches relatives à la noblesse médiévale', *Bulletin de l'Académie royale de Belgique*, LXI (1975) 46-47.

3 Op de economische positie van de adel en het probleem van het buitensteeds bezit van de burgerij komen we terug in een aparte korte publicatie te verschijnen in de *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis te Brugge* (vgl. voetnoot 16).

4 Binnen afzienbare tijd is het de bedoeling de resultaten van het nieuwe onderzoek op een informatiedrager toegankelijk te maken.